

2 Karaktärisering av kyrkoanläggningen

2.1 Kyrkomiljön

Norralla kyrka ligger en knapp mil norr om Söderhamn, högt placerad och väl synlig i det bördiga och öppna landskapet kring Norrallaån. En mur av natursten stöttar jordmassorna på kyrkbacken mot vägen och ramar på så vis in hela kyrkomiljön. Kyrkans placering i sydvästra hörnet gör att kyrkogården framför allt breder ut sig åt norr. På kyrkogården ligger ett gravkapell helgat åt biskop Staffan och en likkällare i nära anslutning till kyrkan. Strax utanför finns kyrkoförvaltningens ekonomibyggnader på ena sidan samt prästgården på den andra. Prästgården reser sig i två och en halv våning under ett brutet sadeltak med valmade gavelspetsar. Timmerstommen är panelad och vitmålad med röda omfattningar och listverk. I vinkel på dess båda sidor finns långa flygelbyggnader i en och en halv våning under sadeltak. Liksom härbret en bit längre bort är flyglarna byggda i timmer och rödfärgade.

2.2 Kyrkan

När Norralla kyrka började byggas 1808 hade den medeltida föregångaren rivits i allt utom nedre delen **av östra tornet. Detta förblev stående och omvandlades till sakristia då den nya kyrkan byggdes.** Efter att ha blivit färdigbyggd och inredd kunde kyrkan invigas 1816 och ett par år senare utrustas med en läktarorgel. 1862 byggdes orgelläktaren om och ytterligare några årtionden senare genomfördes den första stora renoveringen, 1902-03. Denna renovering innebar stora förändringar invändigt samt att ett pannrum byggdes mitt på långhusets norra fasad. Därefter har kyrkan renoverats mer omfattande på 1930- och 1970-talet, båda gångerna med målet att återskapa ett mer ursprungligt utseende.

Kyrkobyggnaden karaktäriseras av en stram och sparsmakad exteriör med ett fåtal klassiserande utsmyckningar. **Långhusets mansardtak samt sakristians och pannrummets låga valmade tak är belagda med svartmålad falsad plåt. Tornet i väster avslutas uppåt av ett kopparklätt tak med urtavlor på alla sidor, krönt av en röd lanternin och ett förgyllt kors. Fasaderna är slätputsade och avfärgade vita,** dekorerade med en profilerad takfot, pilastrar vid långhusets hörn samt en tandsnittsfris under takfoten på tornet. På långhusets mitt finns på båda sidor en frontespis med ett centrerat lunettfönster och en tandsnittsfris. På södra fasaden bär pilastrar upp frontespisen och här kan också läsas att kyrkan blev ”grundlagd under GIVA och fullbyggd under CXIII regeringstid”. Tornets entré i väster inramas av parställda pilastrar bärandes ett entablement. Ovan detta finns ett runt fönster, rödmålat liksom de övriga på kyrkan. I klockplanet finns ljudluckor i form av en rundbåge buren av två pelare. De kopparklädda entréportarna i väster och söder nås via huggna naturstenstrappor eller i det senare fallet även via en ramp. Kyrkan vilar på en putsad naturstensgrund, avfärgad i ljust grått.

Norralla kyrka är en fullt genomförd empirekyrka med sträng symmetri och ett kyrkorum som karaktäriseras av ljus och rymd. **I plan är det en salkyrka, rektangulär med lika bredd på långhuset och det rakt avslutade koret. I öster är sakristian centralt placerad med ingång bakom altaret.** Entréer finns i tornet och i söder, mitt på långhusväggen. Gångar till bänkkvarteren leder längs murarna och i mitten, med en korsgång mitt för södra entrén, vilket gör att de öppna bänkarna bildar fyra kvarter. Bänkinredningen är återhållsam med raka gavlar endast dekorerade med skurna speglar och överliggare i en klart blå färg. Kyrkorummets tak är tunnvalvt och väggarna är liksom valvet putsade och avfärgade vita, med en taklist i mötet dem emellan. Höga rundbågiga fönster i djupa nischer bryter de i övrigt släta och odekorerade väggarna. Södra entrén har dubbeldörrar och ett i putsen markerat

överstycke i höjd med fönsternischerna. På norra sidan, mitt emot entrén, finns en nisch med ett litet Mariaaltare och en väv med livets träd. Här fanns till renoveringen 1902 en entré liknande den i söder. Denna sattes då igen och pannrummet byggdes, endast med ingång utifrån. Golvet av smala brädor är målat i ljust beige, upphöjt ett steg i koret. Koret domineras i övrigt av den stora altarpredikstolen, vilken flankeras av korbänkar i slutna kvarter. I söder står även en mindre kororgel av ofärgat trä. Korets målade fönster med duvan och fåret insattes vid restaureringen 1902 liksom de monokroma fönstren på långsidorna längst i öster.

Predikstolen är utformad som en upphöjd tempelgavel med altaret och den tresidiga, raka altarringen nedanför. Väggen bakom prästen är dekorerad med det allseende ögat i guld mot blå botten. På sidorna leder två målade balustrader upp mot predikstolen vilka ger illusionen att där finns trappor, vilket det inte gör. Vid foten av de båda balustraderna står en psalmtavla på en hög sockel. Hela arrangemanget är marmoreringsmålats i grå och bruna nyanser med dekorationer i guld.

Orgelläktaren med sitt utskjutande mittparti upptar hela kyrkans bredd, burens av fyrkantiga pelare. Underbyggnaden från 1972 skapade korridorer till de dubbla läktartrapporna, från vilka man även når toaletter, skötrum och förråd. På läktaren finns plats för kören medan fasta bänkar saknas. Den mäktiga orgeln upptar nästan 2/3 av läktarens bredd och når strax under valvets fulla höjd. De många synliga piporna inramas av en rikt dekorerad fasad accentuerad av fyra smala och höga sektioner krönta av förgyllda instrument i grupper. Fasadens mittenparti är förhöjt och avslutas uppåt av pipor i ett runt listverk flankerade av palmer. Färgsättningen går i grått med förgyllda dekorationer. Orgeln står fritt placerad med en gång mellan orgelhuset och västra muren. Via denna gång, som även hyser garderober och förrådsutrymmen, når man tornrummet. Detta rum är enkelt inrett med trägolv och vita putsade väggar, och här finns också trappan som leder vidare upp i tornet. Ljus kommer in från ett lunettfönster i väster samt de höga rundbågiga fönster i två våningar som delas med vapenhuset.

Ingången till tornet ligger lägre än kyrkorummet varför en trappa dem emellan upptar större delen av vapenhuset. Väggarna i rummet är putsade och avfärgade vita, golvet och trappan är belagda med grå kalksten, och taket är ett omålat trätak.

Färgsättningen av kyrkorummet domineras av en grå bas i olika nyanser på bänkar, läktare, orgel och fönster. Dekorativa fält med marmorerings- och stänkmålning finns på bänkarna, läktarpelarna och läktarskranket.

Till följd av predikstolens djup skapas en korridor med ingång till sakristian bakom det utdragna altaret. Sakristian ligger ett fåtal steg högre än koret och nås via en dörr med krysspånel. Rummet är kvadratisk med ett högt slätt tak, putsade väggar och ett rundbågigt fönster i öster. Vägen upp till predikstolen går via en plåtbeklädd dörr bredvid dörren mot koret, och mellan dessa finns en nisch med en piscina. I den norra muren finns ett sakramentskåp och garderober vid den södra. Golvet är av trä och omålat, väggarna och taket vita, och snickerierna grå.

Pannrummet på norra långsidan fick sin funktion redan vid uppförandet 1902. Av den anledningen är rummet funktionellt inrett med gjutet golv och putsade tegelvalv mellan järnbalkar. Kulverten som tillbyggdes 1946 är gjord av formgjuten betong och de båda utrymmena innehåller idag värmeanläggningen.

2.3 Kyrkogården

Kyrkogården är förhållandevis öppen med i huvudsak låg vegetation. Låga häckar delar in kvarteren i rader och omringar även kyrkogården i sin helhet. Bitvis, och framför allt i direkt närhet till kyrkan och minneslunden, finns dock höga lövträd. Kvarteren är rektangulära och orienterade i öst-västlig riktning, indelade av grusgångar. De senast tillkomna kvarteren i nordost är till stor del ännu ej utnyttjade. Gravvårdarna är med få undantag enkelt utformade och gjorda i sten. Minneslunden norr om kyrkan är sparsmakad med en stensatt plats omgiven av lövträd och buskar. Tre av ingångarna till kyrkogården i öster är flankerade av äldre grindstolpar med smidda grindar. Stolparna är kvadratiska, putsade och avfärgade vita med plåtavtäckning och ett stenklot på krönet. Utöver dessa finns även stolpar av natursten vid ingångarna i väster samt gjutna betongelement vid infarterna. Norr om kyrkan finns en likkällare byggd 1938 med ingång från grusplanen framför prästgården. På grund av höjdskillnaden till kyrkogården är källaren endast synlig från ingångssidan. Den är byggd av huggen natursten och nås via en dubbelport av koppar. I nära anslutning till likkällaren finns även ingången till den kulvert som leder till kyrkans pannrum.

2.4 ”Staffans stupa”

”Staffans stupa” uppfördes 1829 och ombyggdes till nuvarande utseende 1856. Den är byggd på den plats där traditionen säger att ett äldre hus med biskop Staffans relikier skall ha varit beläget. Byggnaden är uppförd på naturstensgrund i klassiserande stil med en vitputsad fasad under ett sadeltak med svart falsad plåt. Hörnen markeras med lisener, porten omges av två pilastrar och takfoten är liksom gavelfälten profilerad och dekorerad med en löpande rundbågsfris. Porten är en plåtklädd dubbelport och fönster saknas. Invändigt har väggarna och tunnvalvet putsats och avfärgats vita, och skiljs åt av en taklist. Golvet är ett enkelt brädgolv.

2.5 Ekonomibyggnader

I direkt anslutning till kyrkogården i nordost ligger kyrkoförvaltningens långsträckt ekonomibyggnad i en våning med sadeltak. Byggnaden har ett något säreget utseende då varje av de fem portarna på södra fasaden har en fronton medan fönster saknas. Väggarna är panelklädda och rödfärgade medan dörr- och fönsteromfattningar är vita. Portarna är liksom det korrugerade plåttaket svarta. På byggnadens norra sida finns sand- och jordfällor samt uppställningsplats för fordon, alltihop inramat av ett rödmålat spjälstaket.

2.6 Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

Kyrkan i Norråla har framhållits som en av Norrlands främsta empirekyrkor. Utvändigt kan den fortfarande upplevas som den en gång uppfördes och invändigt förmedlar kyrkorummet, trots förändringar, fortfarande det tidiga 1800-talets ideal. Det höga och vida tunnvalvet ger en storslagen rymd och de stora fönstren tillsammans med de rena och vita väggarna skapar ett mycket ljust kyrkorum. Den mäktiga orgelfasaden är anmärkningsvärd i storlek och utformning och tillhör de mest intressanta delarna av kyrkan. Altarpredikstolen är med sin storlek och utformning sällsynt och torde, liksom orgelfasaden, vara av nationellt intresse. Kyrkorummet karaktäriseras i sin helhet av blandningen av den ursprungliga empirekyrkan och senare tiders förändringar. Bland förändringarna utmärker sig framför allt bänkinredningen, orgelläktaren och färgsättningen. På kyrkogården utgör ”Staffans stupa” ett viktigt minnesmärke och en förutsättning för traditionen kring biskop Staffan och hans relikier vid Norråla kyrka.

Att särskilt tänka på vid användning och förvaltning av kyrkoanläggningen och byggnaderna

- Kyrkorummets symmetri, stora rymd och ljusa karaktär är liksom kyrkans exteriör typisk för nyantiken och utgör kärnan i dess ursprungliga gestaltning.
- Altarpredikstolar är ett ovanligt inslag i svenska kyrkor, och med sin storlek framstår denna som än mer säregen och bör vara av nationellt intresse.
- Den storslagna orgelfasaden utgör ett mycket betydelsefullt inslag i den tidigt tillkomna inredningen och bör med sin storlek även vara av nationellt intresse.
- Sakristian är den enda bevarade delen från den medeltida kyrkan och är därmed ett viktigt dokument och en viktig koppling till den nuvarande kyrkans föregångare.
- ”Staffans stupa” är en betydelsefull byggnad för traditionen kring biskop Staffan vilken lever starkt även om sanningshalten ifrågasatts.
- Kyrkogårdens tydliga struktur med raka gångar och rektangulära kvarter, med låg vegetation och enkla gravvårdar, förstärker upplevelsen av empirens krav på ordning och enkelhet.

2.7 Källor, litteratur och övriga uppgifter

Bodin, Sigvard, *Kyrkogården i Norråla*, Norråla Hembygdsförenings småskrifter nr 12, Söderhamn 1997

Bodin, Sigvard, *Norråla kyrka, Anteckningar om när kyrkan byggdes 1807-10 samt om senare restaureringar*, Norråla Hembygdsförenings småskrifter nr 11, Norråla 1997

Borg, Anneli, *Staffans stupa*, slutredovisning, Läns museet Gävleborg 2002

Läns museet Gävleborg, ärendearkivet

Länsstyrelsen Gävleborg, ärendearkivet

Nisbeth, Åke, *Norråla kyrka*, Hälsinglands kyrkor XII, Uppsala 1962

Riksantikvarieämbetet, Antikvarisk-topografiska arkivet

Datum för inventering: 2006-05-17

Inventerare: Martin Åhrén

Ansvar för kulturhistorisk karaktäristik och bedömning: Martin Åhrén och Anna Lindgren

Rapportsammanställning: Martin Åhrén